

تأثیرات گردشگری تجاری بر توسعه کالبدی - فضایی مناطق شهری

مطالعه موردی: شهر بانه

علی حاجی‌نژاد* - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه سیستان و بلوچستان

مهدی پورطاهری - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس

علی احمدی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان

پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۱۰/۱۵ تأیید نهایی: ۱۳۸۸/۴/۲۸

چکیده

امروزه گردشگری به واقعیت مهم اقتصادی و اجتماعی تبدیل شده است، که در همه محیط‌ها و مکان‌ها مانند شهر، روستا، کوهستان، سواحل و جزایرها وجود دارد. در زمان حاضر، شهرها از پربیننده‌ترین نواحی جهان به‌شمار می‌آیند، که هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگرند. جهانگردی شهری امروزه به‌صورت یکی از فعالیت‌های مهم اقتصادی درآمده است که جریان کارها، اقدام‌های اجتماعی و تغییرات فضایی را شکل می‌دهد. در واقع افزایش تعداد مسافران شهرها و رشد گردشگری شهری تأثیرات بسیاری بر شهرها داشته و چهره آنان را تغییر داده است. در سال‌های اخیر، شهر بانه به‌دلیل موقعیت ویژه‌اش در محدوده نوار مرزی کشور و نیز رشد اقتصاد غیررسمی ناشی از قاچاق کالا، سالیانه تعداد زیادی گردشگر را از نقاط مختلف کشور به خود جلب کرده است. تحقیق حاضر نشان می‌دهد که رابطه آماری معناداری میان رشد گردشگری تجاری در شهر بانه با تغییرات بافت کالبدی و فضایی شهر وجود دارد، به‌طوری‌که افزایش جمعیت شهری، افزایش کاربری اراضی، افزایش ساخت‌وساز واحدهای مسکونی و مجتمع‌های تجاری به همراه رشد مراکز اقامتی و پذیرایی، از بارزترین نمودهای این روابط و تغییرات برشمرده می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، گردشگری تجاری، توسعه شهری، توسعه کالبدی - فضایی، شهر بانه.

مقدمه

گردشگری که در دنیای قدیم منحصر به امور زیارت، پیام‌رسانی، مسافرت‌های استثنایی جاسوسان و ماجراجویان و همچنین طالبان علم بود، امروزه به مثابه یکی از مسائل مهم و مؤثر اقتصادی و یکی از عوامل برجسته ارتباطی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جهانی در خور و توجه و بررسی است (سه‌مگین، ۱۳۸۴، ۲). در واقع گردشگری به‌مثابه صنعتی مؤثر و تأثیرگذار بر جوامع توانسته است توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را به خود جلب کند. این صنعت،

فعالیتی گسترده است که تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی مهمی را با خود به همراه دارد و هر یک در جای خود قابل بحث و بررسی است (علیزاده، ۱۳۸۲، ۵۷). در بسیاری از کشورهای جهان که به توسعه گردشگری پرداخته‌اند، تأثیرات در خور توجهی بر اقتصاد مشاهده می‌شود. از طرفی این صنعت می‌تواند در توسعه منطقه‌ای نیز نقشی مؤثر ایفا کند. به عبارتی، توسعه خدمات جهانگردی علاوه بر اینکه اصالت‌های منطقه‌ای را برجسته می‌سازد، از حاصل آن در حفظ و ساماندهی این اصالت‌ها و نیز به‌وجود آوردن توازن بهینه منبع و طرز استفاده مناسب از آن برای حفظ و نگهداری و رشد و توسعه منابع طبیعی و ملی نیز بهره می‌جوید، و همزمان با آن از مزایای اقتصادی مربوط به آن هم برخوردار می‌شود (میکائیلی، ۱۳۷۹، ۲۱ و ۲۲). همچنین دولت‌ها به‌منظور جذب بیشتر گردشگران به مکان‌های گردشگرپذیر، اقدام به برنامه‌ریزی‌هایی برای مهیا ساختن این‌گونه محیط‌ها به‌منظور کسب درآمدهای بالاتر هستند. بنابراین، گردشگری توانسته است به عاملی تأثیرگذار در تغییر شکل فضایی مکان‌های مورد بازدید بدل شود و چهره این مکان‌ها را نیز تغییر دهد. البته باید گفت که تأثیرات گردشگری صرفاً تأثیرات مثبتی نیستند، بلکه عدم نظارت بر چگونگی استفاده از محیط‌های گردشگرپذیر می‌تواند آنها را تخریب کند و یا باعث رکود در بعضی از بخش‌های اقتصادی شود. اما برخی از کشورهای جهان، همگام با برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری و در نهایت توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به بُعد پایداری آن نیز توجه دارند و سیاست توسعه پایدار گردشگری را در پیش می‌گیرند. با رواج مباحث مربوط به توسعه پایدار و به‌ویژه پس از سال ۱۹۶۸ که گزارش باشگاه رم منتشر شد، به پایداری محیطی بیش از گذشته توجه می‌شود و در واقع کلید توسعه پایدار نیز در حفظ و حراست توان‌های محیطی و منابع و سرمایه به‌شمار می‌آید. گزارش رم حاصل بررسی پنج مؤلفه جمعیت، تولید خوراک، آلودگی محیط، مصرف منابع تجدیدنپذیر، و فرایند صنعتی شدن در سطح جهان بود (گریفین، ۱۳۷۷، ۱۰). هدف از این گزارش، آگاه ساختن افکار جهانیان از کاهش منابع تجدیدنپذیر و افزایش جمعیت جهان بوده است (زیاری، ۱۳۷۸، ۲۲۹). در گردشگری پایدار، توجه به نیازهای جامعه میزبان اهمیت فراوانی دارد و به هنگام برنامه‌ریزی و در فرایند مدیریت، به این نیازها توجه زیادی می‌شود، به‌ویژه در چنین صنعتی به این مسئله توجه می‌شود که مبادا این موضوع بر ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان، تأثیرات ویرانگر یا منفی بگذارد (گی. چاک، ۱۳۸۲، ۲۸۸). با توجه به مسائل گفته شده، لازم است تا همگام با برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری به پایداری آن نیز توجه شود و خواست‌ها و نیازهای جامعه میزبان نیز در نظر گرفته شود. در سال ۱۹۹۹ کنفرانس ملل متحد درباره محیط و توسعه و کنفرانس زمین در ریو اظهار کردند که سفر و گردشگری به‌عنوان یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد، شرایط مناسب و مثبتی را برای رسیدن به توسعه پایدار فراهم می‌آورد (W.T.O, 1999, 1). همگام با توجه به جامعه میزبان، لازم است تا به خواست و نیاز گردشگران نیز توجه شود. زیرا تجربه‌های شخصی گردشگر، کلید موفقیت در راهبرد توریسم است. از این رو راهبرد موفق توریسم باید شرایطی را فراهم کند که گردشگران تجربه‌های خوشایندی داشته باشند (Kelly, 1998, 158).

امروزه شهرها یکی از پربیننده‌ترین مقاصد گردشگری جهان به‌شمار می‌آیند که هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگرند. جهانگردی شهری اکنون به فعالیتی مهم بدل گشته است که جریان کارها، اقدام‌های اجتماعی و تغییرات فضایی فراوانی را به‌ویژه در کشورهای اروپایی شکل می‌دهد (کازس، ۱۳۸۲، ۱۰). بنا به گفته داویدسون، گردشگری

تجاری به صورت سفر مردم برای اهدافی که با کارشان است مرتبط است، از قدیمی‌ترین اشکال گردشگری به شمار می‌آید (Davidson, 1994, 1). شهر بانه طی چند سال اخیر - به‌ویژه از سال ۱۳۸۰ به بعد - پذیرای مسافران بسیاری بوده است. اکثر مسافران ورودی به شهر بانه، به قصد خرید از مراکز و بازارهای تجاری این شهر به بانه مسافرت کرده‌اند. با توجه به موقعیت مرزی شهر بانه و همسایگی با عراق و به‌دلیل رکود بخش‌هایی مانند صنعت و کشاورزی، عده زیادی از جمعیت فعال شهر به کار قاچاق و وارد کردن کالا از مرز می‌پردازند. به دلیل وضع نشدن تعرفه‌های گمرکی بر این کالاها، قیمت تمام‌شده آنها نیز نسبتاً پایین‌تر از کالاهای داخلی و یا کالاهایی است که به صورت رسمی وارد کشور شده‌اند. همین عامل سبب شده است تا سالیانه تعداد زیادی گردشگر از سایر نواحی به شهر بانه مسافرت کنند. بنابراین، گردشگری بانه از نوع تجاری است که بر پایه مبادلات تجاری - مرزی استوار است.

رونق گردشگری تجاری در بانه از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۶ نرخ رشدی معادل ۱۷۸ درصد داشته، به طوری که از ۲۵,۰۰۰ نفر به ۵۳۸,۰۰۰ نفر گردشگر طی ۲۰ روز اول سال رسیده است. تعداد مجتمع‌های تجاری نیز از ۱ مجتمع در سال ۱۳۷۵ به ۲۶ مجتمع در سال ۱۳۸۶ رسیده است. نرخ رشد کاربری تجاری نیز، رشد ۱۲ درصدی داشته و تعداد مراکز اقامتی هم به سرعت افزایش یافته است. هدف از پژوهش حاضر، بررسی میزان تأثیرگذاری گردشگری تجاری بر بافت کالبدی و فضایی شهر است، تا ضمن تبیین رابطه خطی به طرح موضوعات راهبردی به‌منظور ساماندهی تغییرات نیز پرداخته شود.

مبانی نظری

بسیاری از دولت‌ها در سرتاسر جهان، به نقش و اهمیت گردشگری به‌عنوان منبعی برای ایجاد درآمد و اشتغال پی برده‌اند. در نتیجه، بسیاری از آنان مناسبات‌شان را برای بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی این صنعت توسعه داده‌اند. در زمان حاضر، توسعه مناسبات دو یا چندجانبه در سطوح بین استانی، کشوری و یا در سطح دولت‌های منطقه‌ای براساس توافقات در قالب همکاری‌های راهبردی برای توسعه گردشگری اهمیت یافته، که هدف آن بهره‌گیری از مزایای بازار گردشگری است (Reida, Simthb, McCloskey, 2007). بر این اساس، سازمان گردشگری جهانی در بیانیه مانیل، گردشگری را نیاز اساسی در هزاره سوم معرفی کرده است (Samuel Seongseop Kima, Dallen J. Timothy, Hag-Chin). (Han, 2007, 1031).

براساس چهار دهه تحقیقات بانک جهانی، گردشگری به‌عنوان اهرمی قدرتمند در الگوواره توسعه مورد تأیید قرار گرفته است، به طوری که مروری بر مبانی نظری صنعت گردشگری، نقش این صنعت را به‌عنوان عاملی تأثیرگذار بر توسعه نشان می‌دهد (Hawkins, 2006, 350).

گردشگری دارای پیامدها و جنبه‌های بسیاری است، از جمله تأثیرات فضایی. در اینجا منظور از تأثیرات فضایی، تأثیراتی است که گردشگری بر بافت کالبدی شهرها بر جای می‌گذارد. در واقع منظور از فضا در تحقیق حاضر، همان مفهوم عینی از فضا است که بخش‌های مختلف شهرها از جمله شبکه خیابان‌ها، بافت‌های مسکونی و سایر بخش‌های تشکیل‌دهنده شهر را دربرمی‌گیرند. گردشگری می‌تواند با ایجاد تغییر در مؤلفه‌های مختلفی مانند اقتصادی، جمعیت و فرهنگ و خصوصیات دیگر اجتماعی، در تغییرات فضایی شهرها مؤثر باشد. به عنوان مثال، این صنعت باعث شده است

تا بخش عظیمی از جمعیت فعال جهان در این بخش مشغول به کار شوند. برآورد شورای جهانی سفر و جهانگردی^۱ (W.T.T.C) نشان می‌دهد که در سال ۲۰۰۰ میلادی، سفر و جهانگردی ۴,۵۰۶ میلیارد دلار فعالیت اقتصادی ایجاد کرده است، که این رقم در سال ۲۰۱۰ به ۸,۴۵۴ میلیارد دلار خواهد رسید. به عبارت دیگر، فعالیت اقتصادی سفر و جهانگردی در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ سالانه ۴/۲ درصد رشد خواهد داشت (سینایی، ۱۳۸۳، ۱۷). در واقع می‌توان گفت که امروزه گردشگری مفیدترین بخش صنعتی جهان است و حدود ۱۳ درصد از تولید ناخالص ملی را تشکیل می‌دهد. این صنعت، بالغ بر ۱۰۰ میلیون کارمند و بیشترین نیروی انسانی را به کار می‌گیرد (ولا، ۱۳۸۴، ۱۵۳).

گردشگری می‌تواند باعث افزایش درآمد مردم در مقصد شود، زیرا پولی که گردشگران در مقصد خرج می‌کنند، درآمد را بالا می‌برد و با وضع مالیات نیز موجب افزایش پایه‌های مالیاتی در کشور می‌گردد. گردشگری همچنین می‌تواند بر محیط نیز تأثیرات مثبت و یا منفی بگذارد. با استفاده از درآمدی که از گردشگری به دست می‌آید، می‌توان به حفظ و بهسازی و بازسازی محیط‌های گردشگری پرداخت. ورود مسافر یا گردشگر به هر مکان، موجب افزایش درآمد می‌شود و بودجه لازم برای حفظ آثار تاریخی و به‌طور کلی محیط گردشگری پذیر به دست می‌آید (گی. چاک، ۱۳۸۲، ۳۲۰). گردشگری در زمان حاضر به یکی از بخش‌های اثرگذار بر کاربری زمین‌های شهری تبدیل شده است. تأثیر گردشگری بر شهر، هم از نظر فعالیت مسافرتی، امور زیربنایی برای پذیرش و اسکان گردشگران و هم از نظر تأثیری که مستقیماً از گردشگران می‌پذیرد، بسیار در خور توجه است (Lesly, 1997, 21).

به دلیل تأثیر فرصت‌های شغلی ناشی از گردشگری بر جمعیت‌پذیری مناطق و افزایش تقاضای کاربری‌های مسکونی، مقوله اشتغال جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری دارد، چرا که به واسطه ایجاد مشاغل اصلی، مشاغل تبعی نیز شکل می‌گیرند؛ که البته هر یک از آنها در استقرارشان به اراضی معینی برای فعالیت نیاز دارند. (پورمحمدی، ۱۳۸۲، ۲۳). در نتیجه، بافت کالبدی - فضایی شهرها به این شیوه تحت تأثیر گردشگری قرار خواهد گرفت. با رشد بخش گردشگری در شهر، درآمدهای ناشی از رشد این صنعت باعث افزایش سرمایه‌گذاری‌های بیشتر در بخش گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن خواهد شد. یکی از اولین عناصر شهری که از رشد گردشگری و یا هر تغییر اقتصادی دیگری در شهرها تأثیر می‌پذیرد، زمین خواهد بود - به‌ویژه در کشورهایی که نظارت دولتی بر زمین وجود ندارد و یا به عبارتی هیچ نوع سیاست مشخصی در این زمینه مشاهده نمی‌شود. در نتیجه، از حیث قیمت زمین و مسکن، نواحی متفاوت شهری پدید می‌آیند که بر نوع کاربری‌های زمین تأثیر خواهد گذاشت. بدین ترتیب، نواحی سودآورتر از لحاظ اقتصادی و تجاری به کاربری‌های سودآور اختصاص می‌یابند و ساختمان‌های مسکونی نیز از این مراکز فاصله می‌گیرند و به طرف حومه‌های شهری تمایل می‌یابند، که همین امر سبب گسترش محدوده شهر خواهد شد. همچنان که شهر گسترش پیدا می‌کند، ارزش زمین در مرکز رو به افزایش می‌رود، و همراه با آن، مخارج تراکم و تمرکز و سایر هزینه‌های ناشی از هزینه‌های خارجی نیز بالا می‌رود (هاروی، ۱۳۷۹، ۱۹۵).

همزمان با رشد کاربری‌های مربوط به بخش گردشگری و افزایش تمرکز و تراکم در شهر، نیاز به کاربری‌های دیگر از جمله شبکه معابر و دسترسی‌ها، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی شهری افزایش می‌یابد، که باعث گسترش کالبدی شهر

خواهد شد. بنابراین، گردشگری می‌تواند به توسعه فضایی - کالبدی شهری سرعت بخشد. به‌طور کلی، گردشگری می‌تواند شهر را به مکان بهتری برای زندگی تبدیل کند و از آن دسته از ویژگی‌های شهری که شهروندان بیشترین اهمیت را به آنها می‌دهند حمایت کند. برای دستیابی به این اهداف باید چشم‌انداز شهرشمول (چشم‌اندازی که دارای ویژگی‌های شهری باشد) جایگزین تعداد اندکی از بخش‌های مرکزی یا به عبارت دیگر تله‌های توریستی شود. افزون بر این، سرمایه‌گذاری در امر گردشگری را می‌بایست به‌عنوان بهبوددهنده چشم‌انداز کلی شهر و فضای شهری، و در عین حال حافظ میراث طبیعی و فرهنگی نگریست. گردشگری علاوه بر آثار اقتصادی، آثار اجتماعی و فرهنگی نیز در پی دارد. تأثیرات اجتماعی، تغییراتی است که در زندگی مردم جامعه میزبان رخ می‌دهد. این تغییرات به‌سبب تماس مردم محلی با گردشگران به‌وجود می‌آید. تأثیرات فرهنگی نیز تغییراتی است که در شیوه زندگی، سبک معماری، هنر و آداب و رسوم جامعه میزبان رخ می‌دهد. تأثیر اجتماعی گردشگری وابسته به رفتار اجتماعی است. تأثیرات گردشگری و سفر، تغییراتی در ناخودآگاه همگانی و سامانه ارزش‌های فردی، الگوهای رفتار، ساختار جامعه، شیوه زندگی و کیفیت زندگی به‌وجود می‌آورد (Michel, 2002, 145). این تغییرات که در جوامع میزبان به وقوع می‌پیوندد، دارای جنبه‌های مثبت و منفی است و می‌تواند وضعیت فرهنگی جامعه میزبان را بهبود بخشد و آن را غنی‌تر سازد و یا اینکه باعث تضعیف فرهنگ بومی و آداب و رسوم محلی و یا ورود ناهنجاری‌های فرهنگی به جامعه شود. در مجموع، در اثر گردشگری و ارتباطی که بین افراد دو یا چند جامعه به‌وجود می‌آید، نوعی تبادل فرهنگی شکل می‌گیرد.

منطقه مورد مطالعه

تحقیق حاضر به شهر بانه می‌پردازد، که در ۳۵ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. ارتفاع شهر از سطح دریا ۱۵۵۰ متر است. شهر بانه از طرف شمال به خط‌الرأس ارتفاعات بین شهرستان بانه و سقز (بوکان در آذربایجان غربی)، از طرف شمال غرب به سردشت در آذربایجان غربی، از شرق به دهستان سرشیو میرده سقز، از جنوب به خط‌الرأس ارتفاعات بین بانه و دره شلیبر در کردستان عراق، و از غرب به دهستان سیوهیل و آلان در کردستان عراق محدود می‌شود (نجفی، ۱۳۶۹، ۵۷۴).

این شهر در فاصله ۲۷۰ کیلومتری شمال غربی سنندج و در منطقه‌ای پایکوهی - دشتی قرار دارد، و به‌وسیله کوه‌های آریابا در ۳ کیلومتری جنوب شهر به ارتفاع ۲۲۲۰ متر، بابس در ۳ کیلومتری شرق بانه به ارتفاع ۲۳۸۱ متر و قلارش در ۷ کیلومتری شمال شهر به ارتفاع ۲۳۵۰ متر احاطه شده است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۷۳، ۱۵). جمعیت شهرستان بانه در سال ۱۳۸۵ براساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۱۸۶۶۷ نفر بوده است که از این تعداد ۷۴۹۶۰ نفر ساکن شهر بانه و ۴۳۷۰۷ نفر ساکن نقاط روستایی شهرستان بانه بوده‌اند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع پژوهش‌های موردی، و برحسب محتوا از نوع تحقیقات کاربردی، و از نظر ماهیت از نوع روش‌های توصیفی - تحلیلی است؛ که به تعیین و تفسیر متغیرهای مستقل و وابسته پرداخته است. جامعه آماری این تحقیق،

کارشناسان مربوط به مسائل شهری و مردم ساکن محله‌های نوساز شهرند. براین اساس، با توجه به تفاوت این دو جامعه آماری با هم، نیاز به طراحی دو نوع پرسش‌نامه در خصوص فرضیه‌های تحقیق بوده است. دلیل انتخاب ساکنان محله‌های نوساز شهر، بررسی رابطه میان گردشگری و اقامت افراد تازه‌وارد به شهر در این محله‌ها، نوع شغل آنها و به‌طور کلی بررسی این است که آیا گردشگری توانسته در جذب مردم برای انجام کار به این شهر مؤثر باشد. از طرفی، به دلیل نبود آمار لازم در زمینه اشتغال و تعداد دقیق شاغلان در بخش‌های مربوط به گردشگری، سعی شده است تا از طریق نمونه موردی، نسبت کسانی که در بخش‌های مرتبط با گردشگری در شهر مشغول به کارند، مشخص شود و زمان ساخت و توسعه محله‌های جدید نیز تعیین گردد. کارشناسانی که برای این تحقیق مورد نظر بوده‌اند، بدین شرح‌اند: سرپرست اداره میراث فرهنگی و گردشگری، شهردار، رئیس بنیاد مسکن بان، کارشناسان سازمان شهرداری، فرمانداری و مسکن و شهرسازی در پست‌های عمران و زیباسازی شهری، فضای سبز و پارک‌ها و معاونت شهرداری، سرپرست مسکن و شهرسازی و چند نفر از کارمندان فرمانداری، میراث فرهنگی و گردشگری و شهرداری. این عده از آنجا انتخاب شده‌اند که در جریان مسائل شهری و تغییرات فضای شهری و نیز در جریان مستقیم تحولات شهر قرار دارند. پرسش‌نامه اول که مربوط به کارشناسان است، به تعداد ۱۰ عدد توزیع شد که برابر با تعداد کارشناسان موجود در شهر بوده است. پرسش‌نامه دوم نیز که از نوع پرسش‌نامه‌های باز است، براساس فرمول کوکران به تعداد ۲۵۶ عدد در محله‌های نوساز شهر توزیع شده است. روش نمونه‌گیری نیز در این تحقیق از نوع تصادفی است.

مهم‌ترین مفاهیم مورد آزمون شامل گردشگری تجاری، توسعه کالبدی و توسعه فضایی است، که براساس تعاریفی که در ادامه می‌آید، عملیاتی شده‌اند. در این معنا، گردشگری تجاری با سفر مردم برای اهدافی که مرتبط با مسائل تجاری است، تعریف شده است (Davidson, 1994, 1). توسعه کالبدی شهری را می‌توان شامل توسعه و گسترش کاربری‌های مختلف شهری بیان کرد که در اثر عواملی از جمله افزایش جمعیت شهر و نیاز بیشتر به کاربری‌های شهری پدیدار می‌گردد. به بیان دیگر، توسعه کالبدی شهری را می‌توان افزایش سطح کاربری‌های شهری قلمداد کرد (Sustainable Urban Development, 2000, 120). فضای شهری را نیز می‌توان به عنوان فضایی انسان‌ساخت که ویژگی نسبی دارد و تحت تأثیر عوامل گوناگون تغییر می‌کند، تعریف کرد. اگر این تغییر همسو با افزایش جهت و موقعیت نسبی عناصر فضای شهری باشد و بر تعداد این عناصر افزوده شود، باعث افزایش مساحت و محدوده شهر خواهد شد. در واقع، با تغییر در ارتباطات فضایی شهر، فضای شهری گسترش پیدا خواهد کرد. همچنین در فرایند تحقیق، داده‌های حاصل از مطالعات میدانی از طریق مطالعه روندها در قالب معادلات خطی رگرسیون و آزمون علامت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

سابقه و ویژگی‌های گردشگری در بانه

گردشگری تجاری در شهر بانه را می‌توان به‌عنوان پدیده‌ای جدید قلمداد کرد که تحت تأثیر موقعیت جغرافیایی شهر بانه و قرار گرفتن در نوار مرزی واقع شده است. به عبارتی، کالای وارداتی از مرز در رونق مبادلات تجاری در داخل شهر

مؤثر بوده است. این کالاها بیشتر از طریق مبادلات غیررسمی - مرزی وارد شهر می‌شوند و در بازارچه‌ها و بازارهای داخلی شهر به فروش می‌رسند. بنابراین، اقتصاد بانه به نوعی اقتصاد تجارتی است و از پیامدهای اقتصاد تجارتی - مرزی - مبادلاتی به‌شمار می‌آید. از دلایل رونق تجارت غیررسمی و قاچاق باید نرخ بیکاری بالا و کمبود امکانات و زیرساخت‌های اساسی به‌منظور تولید و افزایش اشتغال، درآمد پایین مردم و نابرابری اجتماعی و فقر عمومی در مناطق مرزی، کیفیت نامطلوب کالاهای تولید داخلی در مقایسه با کالاهای قاچاق وارداتی و حاکمیت فرهنگ مصرف را برشمرد (آقازاده، ۱۳۸۴، ۲۷).

رشد گردشگری در شهر بانه و تأثیرگذاری آن بر بافت و کالبد شهر از سال ۱۳۷۵ به بعد شدت یافته است. در واقع تا این سال مبادلات تجاری و مرزی رونق چندانی نداشته است. از دلایل این امر می‌توان شرایط جنگی حاکم بر منطقه را ذکر کرد که مانع از انجام فعالیت‌های مرزی و مسافرت مردم به این شهر می‌شد. اما پس از اتمام جنگ و با شروع مجدد فعالیت‌های مرزی و واردات حجم زیاد کالا به شیوه قاچاق، بر میزان مبادلات تجاری در شهر نیز افزوده شده است. همزمان با برقراری امنیت پس از جنگ و رونق مبادلات مرزی، بر تعداد مسافرانی که به شهر بانه مسافرت می‌کنند، افزوده شده است (جدول ۱). بنابراین، به دلیل رونق بازار و افزایش خریداران، بر تعداد مجتمع‌های تجاری نیز افزوده می‌شود.

جدول ۱. تعداد مسافران وارد شده به شهر در ۲۰ روز اول سال

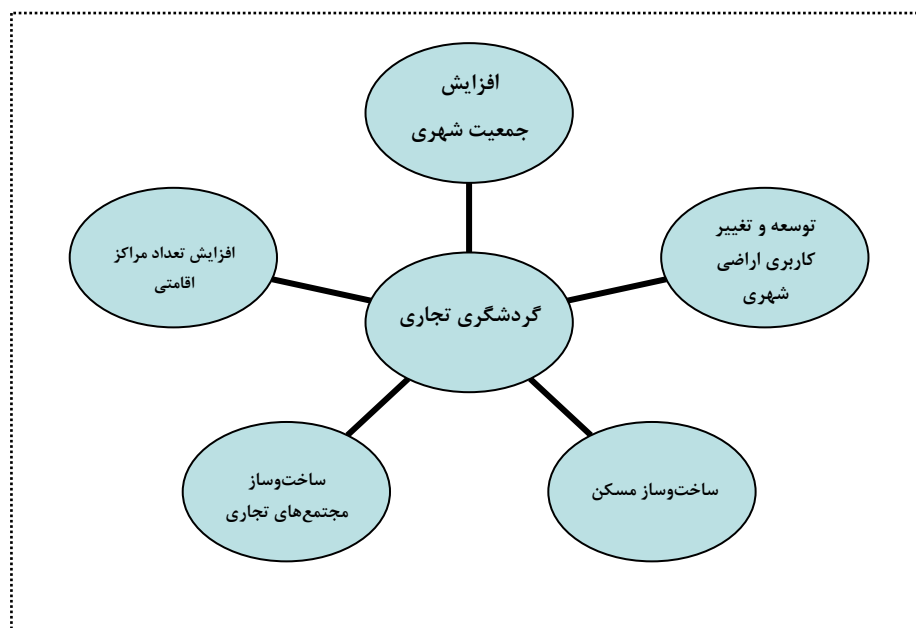
سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
مسافران وارد شده در ۲۰ روز اول سال (نفر)	۲۵,۰۰۰	۲۶۴,۰۰۰	۵۶۸,۰۰۰

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بانه

همچنین مجتمع‌های تجاری در شهر از یک مجتمع در سال ۱۳۷۵ به ۲۳ مجتمع در سال ۱۳۸۶ می‌رسد. براساس پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده، متوسط مدت اقامت گردشگران، یک تا ۳ روز و میزان هزینه‌های صرف‌شده از سوی مسافران اکثراً بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان بوده است. همچنین مهمترین انگیزه مسافران از سفر به بانه، خرید بوده و مهمترین بازارهای گردشگری فرست به شهر بانه، شهرهای خارج استانی در استان‌های آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، همدان، زنجان، تهران و قزوین بوده‌اند (احمدی، ۱۳۸۷).

یافته‌های تحقیق

تأثیرات گردشگری تجاری بر شهر بانه در ۵ مؤلفه شامل ساخت مجتمع‌های تجاری، تعداد مراکز اقامتی، ساخت‌وساز مسکن، افزایش جمعیت شهری و افزایش کاربری اراضی شهری بررسی شده (شکل ۱) و روند تغییرات هر مؤلفه در طی زمان، در ادامه مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته است.

شکل ۱. مؤلفه‌های اصلی تحت تأثیر گردشگری تجاری

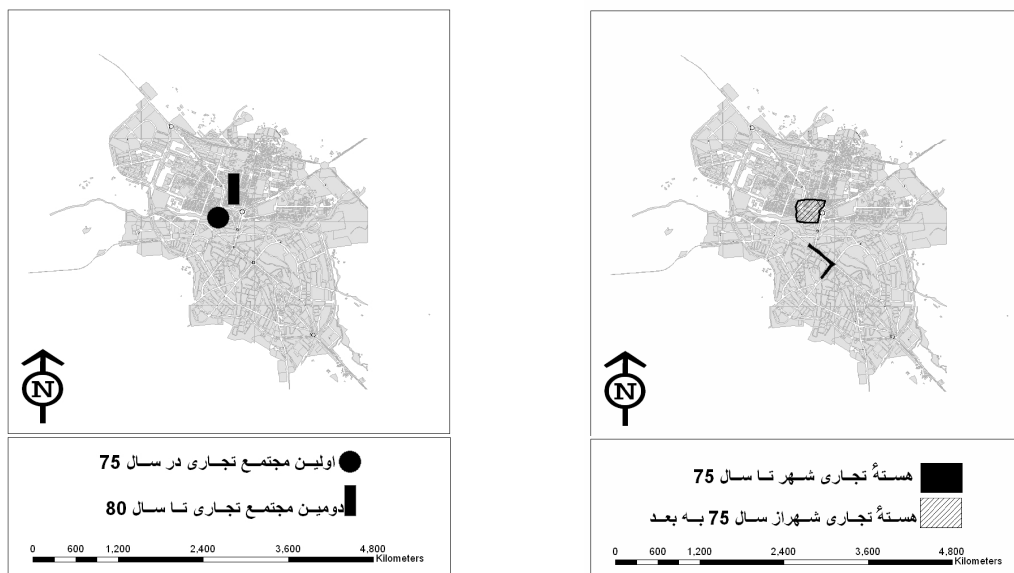
ساخت مجتمع‌های تجاری (۱۳۸۵-۱۳۷۵)

مطالعات میدانی نشان می‌دهند که تا قبل از دهه ۷۰ شمسی، شهر بانه فاقد هرگونه محل سرپوشیده به عنوان بازار یا پاساژ بوده و تنها مرکز عمده تجاری شهر نیز در اطراف راسته خیابان اصلی (با جهت شرقی - غربی) و در مرکز شهر به صورت مغازه‌های دو طرف خیابان مشاهده می‌شد. این مراکز تجاری قسمت اعظم نیاز ساکنان شهر را تأمین می‌کردند، اما از دهه ۷۰ به بعد، مراکز تجاری سطح شهر به صورت پاساژهای دو و سه طبقه ساخته شده‌اند. این مراکز در سال‌های بعد به دلیل عدم توجه به ضوابط و مقررات شهرسازی، خود سبب ناپایداری کالبدی شهر شده‌اند، زیرا بدون توجه به کشش خیابان‌ها، پارکینگ‌ها و نظایر آن احداث شده بودند. به دلیل بافت فشرده و عدم دسترسی به زمین‌های خالی و بایر در اطراف راسته خیابان اصلی شهر، هسته تجاری در قسمت شمال و شمال غربی شهر (بولوار شهرداری، خیابان شهدا و میدان جهاد) شکل گرفت. تغییر هسته تجاری به این قسمت، از یک طرف موجب تمرکز و تراکم مراکز اداری (شهرداری، بنیاد مسکن، آتش‌نشانی، هلال احمر)، بانک‌ها و مراکز خدماتی و پذیرایی و اقامتی گردید و از سوی دیگر قیمت زمین و مسکن را در این مناطق بالا برد.

بنابراین، تغییراتی که در اقتصاد و مبادلات تجاری در سطح شهر به وجود آمد، به تغییر هسته تجاری شهر انجامید و این مرکز در محلی شکل گرفت که تقاضای بیشتری برای مبادلات و خرید و فروش کالاهای وارداتی در آن وجود داشت (شکل ۲).

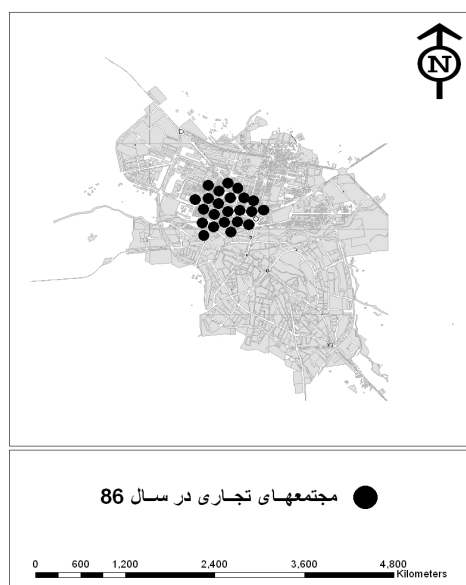
مطالعات آماری نشان می‌دهند که در سال ۱۳۸۶ تعداد مجتمع‌های تجاری مستقر در مرکز تجاری شهر ۲۳ مجتمع، در سال ۱۳۸۵ معادل ۱۴ مجتمع و در سال ۱۳۷۵ تنها ۱ مجتمع بوده که آن هم رونق چندانی نداشته است. رشد گردشگری تجاری و افزایش مبادلات تجاری در داخل شهر، موجب ساخت مجتمع‌های تجاری در این محدوده و تبدیل آن به یک مرکز تجاری شهری و منطقه‌ای شده است (شکل‌های ۲ تا ۴).

شکل ۳. توزیع مجتمع‌های تجاری شهر در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۰

شکل ۲. روند تغییر هسته تجاری شهر

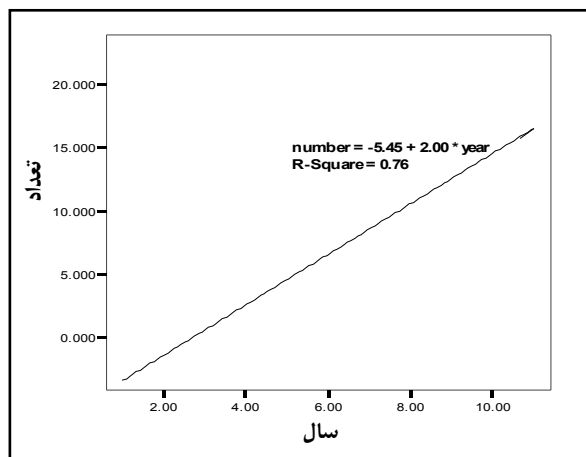

شکل ۴. توزیع و افزایش مجتمع‌های تجاری در سال ۱۳۸۶

تحلیل کمی حاصل از روند تغییر و تحولات رشد مراکز تجاری شهر در یک دهه اخیر، نشان از معناداری روند افزایشی مراکز و مجتمع‌های تجاری در سطح شهر داشته است (جدول ۲ و شکل ۵).

جدول ۲. مقادیر آنالیز واریانس روند ساخت مجتمع‌های تجاری

Sig.	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	
.۰۰۰۱ (a)	۲۷/۷۴۵	۸۳/۰۵۸	۱	۸۳/۰۵۸	رگرسیون
		۲/۹۹۴	۹	۲۶/۹۴۲	باقی‌مانده
			۱۰	۱۱۰/۰۰۰	کل

شکل ۵. روند خطی افزایش مجتمع‌های تجاری در خلال سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵

ساخت‌وساز مسکن

براساس آمار اخذ شده از شهرداری بانه طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ صدور پروانه‌های ساختمانی، روندی افزایشی داشته‌اند (جدول ۳).

جدول ۳. تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده

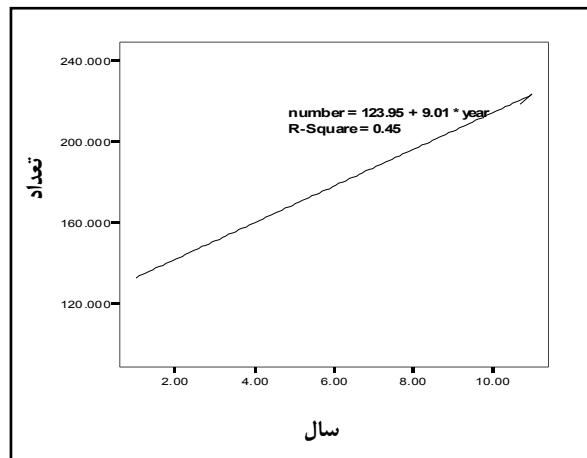
سال	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	نرخ رشد ۷۵-۸۵
تعداد	۱۶۲	۱۶۳	۱۴۱	۹۵	۱۳۷	۱۸۵	۲۳۶	۱۸۲	۲۴۳	۱۹۶	۲۱۸	
فراوانی تجمعی	۱۶۲	۳۲۵	۴۶۶	۵۶۱	۶۹۸	۸۸۳	۱۱۱۹	۱۳۰۱	۱۵۴۴	۱۷۴۰	۱۹۵۸	۲۵/۴

منبع: شهرداری بانه

تحلیل کمی حال از روند تغییر و تحولات تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در یک دهه اخیر، نشان از معناداری افزایش روند خطی تعداد پروانه‌های ساختمانی در سطح شهر دارد (جدول ۴ و شکل ۴).

جدول ۴. مقادیر آنالیز واریانس روند ساخت‌وساز مسکن

Sig.	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	
.۰۰۲۵(a)	۷/۲۵۹	۴۹/۱۰۹	۱	۴۹/۱۰۹	رگرسیون
		۶/۷۶۶	۹	۶۰/۸۹۱	باقی‌مانده
			۱۰	۱۱۰/۰۰۰	کل

شکل ۶. روند خطی افزایش تعداد پروانه‌های ساختمانی در خلال سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵

تعداد مراکز اقامتی شهر

شهر بانه هم‌اکنون دارای ۴ مسافرخانه و ۲ هتل است، که از این تعداد ۴ مسافرخانه تا قبل از سال ۱۳۸۰ موجود بوده، ولی از سال ۱۳۸۰ به بعد به دلیل افزایش تعداد گردشگران و تقاضا برای مکان‌های اقامتی ۲ هتل نیز در این شهر ساخته شده است. مجموع توان اقامتی این مراکز، ۳۲۴۳ مترمربع زیربنا، ۶۵ اتاق و ۸۲ تخت است. اینک نیز یک هتل ۵ ستاره به‌وسیله بخش خصوصی و دولتی در دست ساخت است که تا ۳ سال آینده به بهره‌برداری خواهد رسید.

جدول ۵. مشخصات مکان‌های اقامتی شهر بانه

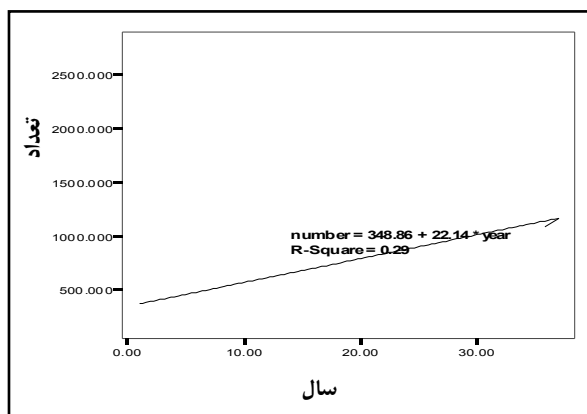
نام هتل/مسافرخانه	سال تأسیس	زیربنا (مترمربع)	تعداد اتاق	تعداد تخت	پرسنل
هتل سامان	۱۳۸۰	۱۴۶۸	۱۷	۴۸	۳
هتل ستاره طلایی	۱۳۸۱	۶۰۰	۱۹	۵۰	۴
مسافرخانه سعدی	—	۳۵۰	۱۰	۳۰	۲
مسافرخانه جباری	۱۳۴۹	۳۵۰	۶	۱۸	۳
مسافرخانه مروتی	۱۳۴۴	۱۵۵	۷	۲۰	۳
مسافرخانه محمد پور	۱۳۴۶	۳۲۰	۶	۱۶	۳
جمع		۳۲۴۳	۶۵	۸۲	۱۸

منبع: اطلاعات اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی بانه

تحلیل کمی حاصل از روند تغییر و تحولات رشد زیربنای مراکز اقامتی و نیز تعداد اتاق‌ها در یک دهه اخیر، بیانگر معناداری افزایش روند خطی زیربنا و تعداد اتاق‌ها در سطح شهر است (جدول‌های ۶ و ۷ و شکل‌های ۷ و ۸).

جدول ۶. مقادیر آنالیز واریانس زیربنای مراکز اقامتی

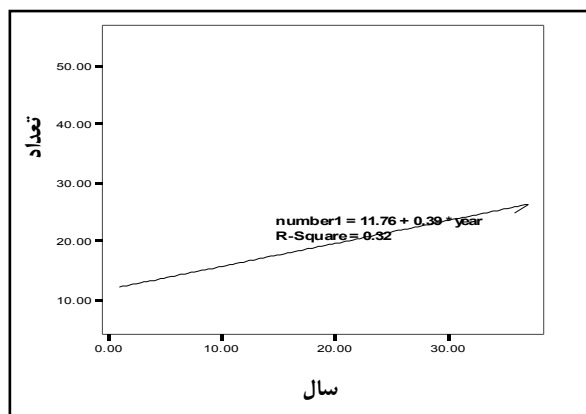
Sig.	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	
./۰۰۱ (a)	۲۷/۷۴۵	۸۳/۰۵۸	۱	۸۳/۰۵۸	رگرسیون
		۲/۹۹۴	۹	۲۶/۹۴۲	باقیمانده
			۱۰	۱۱۰/۰۰۰	کل

شکل ۷. روند خطی افزایش زیر بنای مراکز اقامتی در خلال سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵

جدول ۷. مقادیر آنالیز واریانس تعداد مراکز اقامتی

Sig.	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	رگرسیون
./... (a)	۱۶/۶۸۲	۱۳۶۱/۵۰۹	۱	۱۳۶۱/۵۰۹	
		۸۱/۶۱۴	۳۵	۲۸۵۶/۴۹۱	باقیمانده
			۳۶	۴۲۱۸/۰۰۰	کل

شکل ۸. روند خطی افزایش تعداد مراکز اقامتی

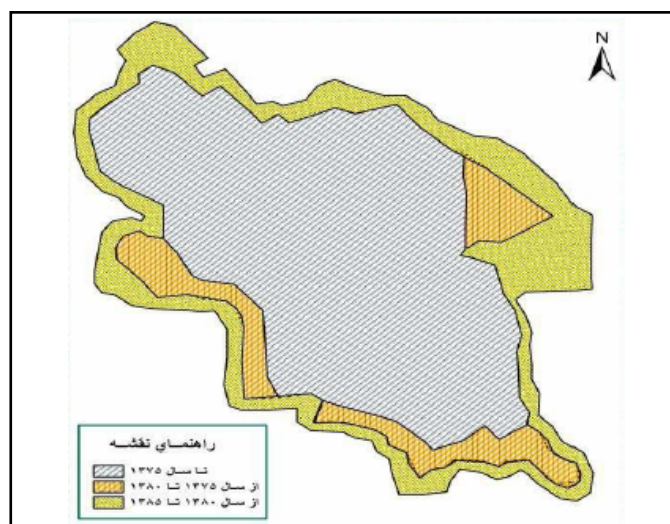
کاربری اراضی شهری

در این قسمت به بررسی و مقایسه کاربری‌های شهری طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۳ پرداخته شده و هدف از آن نیز تحلیل میزان افزایش مساحت انواع کاربری‌های شهری است. بیشترین تحولات نرخ رشد در کاربری‌های تجاری، آموزشی، معابر، تأسیسات و تجهیزات، انتظامی و جهانگردی و پذیرایی رخ داده است (جدول ۸ و شکل ۹). این تحولات در مجموع، نرخ رشد ۱۰ درصدی دارد که نسبت بالایی است.

جدول ۸. مساحت و نرخ رشد کاربری‌های شهری طی دوره ۱۳۸۶-۱۳۷۳

کاربری	مساحت سال ۱۳۷۳ به مترمربع	مساحت سال ۱۳۸۶ به مترمربع	درصد نرخ رشد
مسکونی	۱۳۸۶۹۰۰	۲۳۰۰۷۶۹	۴/۳
تجاری	۲۹۰۰۰	۱۸۲۷۰۳	۱۶/۵
فرهنگی - مذهبی	۲۵۹۱۵	۵۲۴۴۳	۶
جهانگردی - پذیرایی	۱۵۰۰	۵۶۷۸	۱۲
درمانی	۳۱۴۷۸	۱۲۳۰۹۷	۱۲
ورزشی	۳۵۰۰۰	۱۰۰۵۹۹	۹
اداری	۴۸۰۶۷	۱۷۰۱۸۳	۱۱
فضای سبز عمومی	۲۴۴۳۶	۳۲۴۸۲	۲/۴
نظامی و انتظامی	۲۲۰۹۵۰	۹۱۵۸۴۰	۱۲/۵
تاسیسات و تجهیزات	۱۰۸۳۵	۴۵۲۷۱	۱۲/۶
حمل و نقل و انبارداری	۱۶۰۵۰	۳۸۸۵۴	۷/۶
مغایر	۴۳۲۲۵۸	۳۰۴۸۰۴۸	۱۷/۶
آموزشی	۳۷۲۴۰	۲۰۳۴۱۴	۱۵
مساحت کل	۲۲۹۹۶۲۹	۷۲۱۹۳۸۱	۱۰

منبع: طرح تفصیلی بانه ۱۳۷۴، طرح جامع بانه ۱۳۸۳ و شهرداری بانه

شکل ۹. روند گسترش فضایی شهر بانه از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵

مقایسه میانگین مساحت کاربری‌های اراضی شهری در دو مقطع زمانی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۳ براساس آزمون t اگرچه دلالت بر تفاوت میانگین ندارد، اما تفاوت معناداری را میان انواع کاربری‌های شهری نشان می‌دهد، به طوری که این تفاوت در سطح کاربری‌های تجاری، مغایر، آموزشی، انتظامی و جهانگردی و پذیرایی با سایر کاربری‌ها دارای تفاوت معناداری است (جدول ۹).

جدول ۹. مقادیر آزمون تفاوت میانگین کاربری‌های اراضی شهری در خلال سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۳

مؤلفه‌ها	میانگین	تعداد	انحراف معیار	تفاوت میانگین	t	درجه آزادی	Sig
سال	۱۷۶۸۹۴	۱۳	۳۸۳۰۵۴	۳۷۸۴۴۲	-۱/۸۷۱	۱۲	۰/۰۸۶
	۵۵۵۳۳۷	۱۳	۹۸۱۰۷۴				

افزایش جمعیت شهری

جمعیت شهرستان بانه در سال ۱۳۸۵ در حدود ۱۱۸۶۶۷ نفر بوده که از این تعداد ۷۴۹۶۰ نفر ساکن شهر بانه و ۴۳۷۰۷ نفر ساکن نقاط روستایی شهرستان بوده‌اند. روند تحولات جمعیت شهر بانه، افزایش جمعیت آن را در خلال ۵۰ سال گذشته نشان می‌دهد (جدول ۱۰). این روند با شروع جنگ تحمیلی، کاهش یافته، ولی پس از سال‌های جنگ با نرخ رشد ۱۲ درصدی همراه بوده است. البته باید به این نکته اشاره کرد که افزایش جمعیت شهر بانه با نرخ رشد ۱۲ درصدی در دهه ۶۵-۷۵ ناشی از بازگشت دوباره جمعیت شهر بانه پس از اتمام جنگ بوده است. با پایان این دوران، رشد جمعیت شهری را می‌توان بیشتر ناشی از مهاجرت‌های روستاشهری و - در اندازه کمتری - مهاجرت از شهرهای مجاور دانست. بنابراین، اگرچه نرخ رشد در دوره ۷۵-۸۵ کمتر از دهه قبل از خود بوده است، اما مقایسه نرخ رشد جمعیت شهر بانه با نرخ رشد جمعیت شهری استان کردستان - ۲/۳ درصد - شرایط متفاوتی را در افزایش جمعیت شهری بانه با استان نشان می‌دهد. از طرفی میزان شهرنشینی که در سال ۱۳۷۵ معادل ۵۱ درصد بوده است، در سال ۱۳۸۵ به ۶۲ درصد می‌رسد.

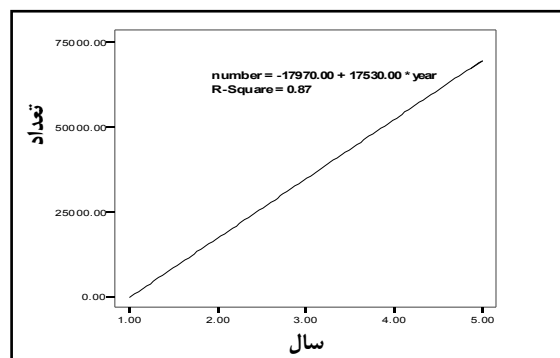
جدول ۱۰. روند تحولات جمعیت شهر بانه در طی دوره‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵

۷۵-۸۵	۸۵	۶۵-۷۵	۷۵	۵۵-۶۵	۶۵	۴۵-۵۵	۵۵	۴۵
نرخ رشد (درصد)	جمعیت (نفر)	نرخ رشد (درصد)	جمعیت (نفر)	نرخ رشد (درصد)	جمعیت (نفر)	نرخ رشد (درصد)	جمعیت (نفر)	جمعیت (نفر)
۳	۷۴۹۶۰	۱۲	۵۵۴۳۳	۰/۸۵	۱۶۹۳۳	۶	۱۵۵۵۲	۸۶۱۷

تحلیل کمی روند تحولات جمعیت شهر در طی ۵ دوره سرشماری، رابطه خطی معنادار آماری را نشان می‌دهد (جدول ۱۱). همچنین با نگاهی گذرا به شکل ۱۰ می‌توان استنباط کرد که این روند با شتابی معنادار، دارای روند افزایشی است. در واقع، وجود جاذبه شغلی بیشتر در شهر در مقایسه با روستاهای پیرامون، و از طرفی ضعف بخش‌های کشاورزی و صنعت در شهرستان، بیشتر مردم را به سمت کارهای غیررسمی مانند قاچاق کالا و یا فروش کالاهای وارد شده به شهر سوق می‌دهد.

جدول ۱۱. مقادیر آنالیز واریانس روند تحولات جمعیت شهر بانه

Sig.	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	
۰/۰۲۰ (a)	۲۰/۵۱۰	۸/۷۲۴	۱	۸/۷۲۴	رگرسیون
		۰/۴۲۵	۳	۱/۲۷۶	باقی‌مانده
			۴	۱۰/۰۰۰	کل

شکل ۱۰. روند خطی افزایش جمعیت شهری در خلال سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵

بحث و بررسی

یافته‌های تحقیق این واقعیت‌ها را در سطح شهر بانه به اثبات رسانیده که در طی سال‌های اخیر این شهر تحولات وسیعی را در سطوح کالبدی و فضایی پشت سر گذاشته است، به طوری که:

۱. کاربری شهری، تنوع و گستردگی معناداری یافته؛
۲. جمعیت شهری، روند رشد شتابانی پیدا کرده؛
۳. تعداد مراکز اقامتی و پذیرایی بالا رفته؛
۴. ساخت‌وساز مسکن رونق یافته؛ و
۵. مجتمع‌های تجاری زیادی در سطح شهر - به‌ویژه در ۵ سال اخیر - ساخته شده و به بهره‌برداری رسیده است.

تحلیل اطلاعات پرسش‌نامه مربوط به مناطق مسکونی شهر

این پرسش‌نامه به تعداد ۵۶ عدد در میان محله‌های تازه‌ساخت شهر و با هدف شناخت جامعه آماری موجود، توزیع شده است، که نتایج آن در ادامه ذکر می‌گردد.

۱. با توجه به پاسخ‌های دریافتی از نوع اشتغال جامعه نمونه، بیشترین نوع اشتغال مربوط به مشاغل بنایی و کارگر ساختمانی، راننده وانت‌بار و ویژه حمل‌ونقل کالا از مرز، فعالیت در مجتمع‌های تجاری، معامله کالاهای وارداتی و واردات کالا از مرز بوده است (جدول ۱۲). در مجموع، مشاغلی که به صورت مستقیم و غیرمستقیم مرتبط با گردشگری و یا تحت تأثیر آن بوده‌اند، بیشترین میزان اشتغال را در بین پاسخ‌دهندگان به خود اختصاص داده‌اند، که معادل ۶۳/۶۶ درصد کل اشتغال جامعه نمونه است. این مسئله را می‌توان نشان‌دهنده رابطه‌ای معنادار میان نوع اشتغال در شهر و گردشگری تجاری دانست.

جدول ۱۲. ویژگی‌های شغلی پاسخ‌دهندگان

نوع شغل	تعداد	درصد
بنا و کارگر ساختمانی	۴۰	۱۹/۵۴
راننده وانت‌بار	۲۵	۹/۷۶
مغازه‌دار در مجتمع‌های تجاری	۲۹	۱۱/۲۳
کارمند	۳۲	۱۲/۵
معامله کالاهای خارجی	۳۵	۱۳/۶۷
خرید و فروش بنزین و گازوئیل	۲۰	۷/۸۱
معامله زمین	۱۴	۵/۴۶
تعمیرکار	۱۰	۳/۹
دستفروش	۱۰	۳/۹
راننده تاکسی	۵	۱/۹۵
از کار افتاده	۳	۱/۱۸
سایر	۲۳	۹
مجموع	۲۵۶	۱۰۰

۲. تحلیل سطوح درآمدی جامعه نمونه نشان می‌دهد که بیشترین میزان درآمد متعلق به مشاغلی است که به‌طور مستقیم با گردشگری مرتبط است. در واقع، با توجه به شرایط حاکم بر شهر بانه و ضعف زیرساخت‌های اقتصادی در بخش‌های کشاورزی و صنعت، و کم‌هزینه بودن بخش گردشگری - به دلیل عدم نیاز به زیرساخت‌های هزینه‌بر و عدم نیاز به سرمایه‌گذاری کم از طرف مردم - و کاربر بودن، در این بخش نسبت هزینه به درآمد تقریباً بالاست و در افزایش درآمد شاغلان این بخش مؤثر بوده است.

۳. براساس پاسخ‌های دریافتی، ۴۱ درصد پاسخگویان از روستا به شهر مهاجرت کرده‌اند، ۵۴ درصد ساکن محله‌های دیگر شهر بوده‌اند و ۵ درصد نیز از شهرهای دیگر به شهر بانه مهاجرت کرده‌اند، که عمدتاً در مشاغل مرتبط با گردشگری به کار گرفته شده‌اند. در واقع، با توجه به محل اقامت پیشین پاسخ‌دهندگان و اسکان آنها در محله‌های نوساز، می‌توان چنین برداشت کرد که گردشگری بر افزایش مهاجرت‌های مردم به شهر مؤثر بوده است.

تحلیل اطلاعات پرسش‌نامه مربوط به کارشناسان

به‌منظور تعیین اثر توسعه گردشگری تجاری بر تغییرات کاربری اراضی، افزایش ساخت‌وساز مسکن، افزایش ساخت‌وساز مجتمع‌های تجاری، گسترش شهر و افزایش ساخت‌وساز مکان‌های اقامتی در شهر بانه، اقدام به طراحی پرسش‌نامه برای ۱۰ نفر از کارشناسان شهری گردید، تا نگرش هر یک از آنان از طریق آزمون آماری Sign (علامت) مورد تحلیل و آزمون قرار گیرد. در این آزمون، همه فرضیات با سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد تأیید قرار گرفتند، یعنی از دیدگاه کارشناسان، رشد گردشگری در توسعه کالبدی و فضایی شهر مؤثر بوده است. بر این اساس و با توجه به نتایج آمارها و اطلاعات گذشته، می‌توان گردشگری تجاری در شهر بانه را یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه کالبدی - فضایی شهر بانه دانست (جدول ۱۳).

جدول ۱۳. تأثیر گردشگری بر توسعه کالبدی و فضایی شهر بانه

مؤلفه‌ها	تفاضل مثبت	تفاضل منفی	تعداد گروه	Z محاسبه شده	سطح معنی‌داری
تغییرات کاربری اراضی	۱۰	۰	۱۰	-۲/۸۲۵	۰/۰۰۲
افزایش ساخت‌وساز مسکن	۱۰	۰	۱۰	-۲/۸۵۰	۰/۰۰۲
افزایش ساخت‌وساز مجتمع‌های تجاری	۱۰	۰	۱۰	-۲/۸۲۹	۰/۰۰۲
گسترش شهر	۱۰	۰	۱۰	-۲/۸۳۱	۰/۰۰۲
افزایش ساخت‌وسازهای مکان‌های اقامتی	۱۰	۰	۱۰	-۲/۸۳۱	۰/۰۰۲

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به تحلیل و آزمون فرضیات، می‌توان استنباط کرد که در طی چند سال اخیر، گردشگری تجاری با تکیه بر مبادلات تجاری مرزی و افزایش مبادلات تجاری درون‌شهری در بازارهای داخلی شهر توانسته است بر رشد و گسترش فضایی و کالبدی شهر بانه تأثیر بسزایی داشته باشد. این امر، لزوم توجه بیشتر به مسئله برنامه‌ریزی شهری را روشن ساخته است و نشان می‌دهد که باید در جهت ارتقای این صنعت در شهر بانه به‌منظور پایداری شهر و نیز از جنبه‌های

اقتصادی، اجتماعی و فضایی به برنامه‌ریزی شهری اهمیت لازم داده شود. در این بین، دولت به‌عنوان ناظر، می‌تواند در پیشرفت و توسعه شهر و منطقه، از طریق صنعت گردشگری ایفای نقش کند و سعی در جذب بخش خصوصی و غیردولتی و استفاده از مشارکت مردم محلی برای توسعه این صنعت داشته باشد.

با توجه به آنچه مطرح شد، اطلاعات میدانی جمع‌آوری شده و آزمون فرضیات، لزوم توجه به گسترش و توسعه صنعت گردشگری، انجام اقداماتی را که از طریق آن بتوان در جلب و جذب گردشگران هرچه بیشتر موفق بود، ضروری می‌سازد. از طرفی، با توجه به تأثیرات این صنعت بر بافت و کالبد شهر بانه، لازم است تا در این زمینه نیز اقداماتی در جهت کاهش تأثیرات منفی صورت گیرد، زیرا گسترش‌های بی‌رویه بافت شهری و افزایش کاربری‌های مسکونی در نواحی اطراف شهر - که از زمین‌های مرغوب کشاورزی به‌شمار می‌آید - و همچنین افزایش بیش از اندازه کاربری‌های تجاری در یک بخش از شهر، باعث افزایش تراکم تجاری و در نتیجه افزایش ترافیک در این بخش از شهر و عدم اختصاص زمین‌های این منطقه از شهر به کاربری‌های مورد نیاز دیگر، همچون کاربری تفریحی، فراغتی، پارکینگ و فضاهای عبوری مناسب و کافی می‌گردد، که تهدیدی برای پایداری زیست‌محیطی و اقتصادی شهر خواهد بود. از طرفی، مهاجرت‌های روستاشهری نیز همزمان با افزایش جمعیت شهر، باعث ایجاد مشکلاتی برای شهر - از جمله گسترش شهر به سمت اراضی مجاور، تخریب زمین‌های مرتعی و کشاورزی، افزایش ترافیک، افزایش نیروی انسانی بیکار و اشتغال کاذب در شهر - شده است. با افزایش جمعیت شهر، نیاز به تسهیلات زیربنایی افزایش می‌یابد و در نتیجه هزینه‌های شهرداری‌ها بالا می‌رود. از طرفی، به‌نظر می‌رسد که با توجه به روند رو به رشد ساخت مجتمع‌های تجاری، بیشتر سرمایه‌های وارد شده به شهر دوباره در این بخش صرف می‌شوند و لازم است تا در زمینه هدایت سرمایه‌گذاری‌ها به سمت کارهای بنیادی نیز اقدامات لازم صورت گیرد. بنابراین، لازم است تا با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، راهکارهایی ارائه شود که از تأثیرات منفی گردشگری در منطقه کم می‌کند و باعث ماندگاری یا تقویت تأثیرات مثبت می‌شود. در این زمینه پیشنهاد می‌شود که اقدامات راهبردی ذیل مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد:

۱. تدوین و اعمال سیاست‌های مربوط به منطقه‌بندی، که شامل برنامه‌ریزی برای تعیین مکان، نقشه ساختمان و محوطه‌سازی است.
۲. ایجاد تسهیلاتی برای مشارکت همه گروه‌های ذی‌نفع در صنعت گردشگری.
۳. جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز در زمین‌های کشاورزی نزدیک شهر.
۴. نظارت بر ایجاد کاربری‌های شهری در نواحی مختلف شهر.
۵. همکاری بخش دولتی با بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در امور مربوط به گردشگری.
۶. انجام سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی در شهر به‌منظور کاهش وابستگی به اقتصاد غیررسمی.
۷. توجه به سایر ویژگی‌های شهرستان مانند ویژگی‌های انسانی و طبیعی منطقه، به‌منظور ایجاد سایر جنبه‌های توریسم.
۸. برنامه‌ریزی برای هدایت توسعه و گسترش شهر در جهت‌های مناسب.
۹. نظارت بر ساخت‌وساز مجتمع‌های تجاری، به‌منظور رعایت اختصاص زمین به فضاهای باز و پارکینگ و سایر تجهیزات و تأسیسات لازم در کنار این مجتمع‌ها.

۱۰. سامان‌بخشی به سرعت پرشتاب توسعه کالبدی - فضایی شهر بانه، زیرا این امر در آینده ممکن است باعث توسعه ناموزون و نابینجار شهر و تخریب زمین‌های اطراف شهر شود.
۱۱. سوق دادن سرمایه‌گذاری‌ها از ساخت‌وساز بی‌رویه مجتمع‌های تجاری، به سمت سرمایه‌گذاری زیربنایی به منظور پایداری اقتصادی در شهر؛ زیرا به دلیل وابستگی اقتصاد شهر به بخش غیررسمی، در صورت اعمال محدودیت‌های بیشتر بر این بخش و یا تحولات سیاسی در منطقه، بخش تجاری با رکود مواجه می‌شود و سرمایه‌گذاری انجام‌شده در بخش تجاری به حالت راکد درخواهد آمد.

منابع

- Aghazadeh, A., 2005, **Analytic and Applied Research on Criminal Policies About Good Illicity**, Aryan Publication, Tehran, Iran.
- Ahmadi, A., 2008, **The Effect of Commercial Tourism on Spatial – Physical Development of Baneh**, Dissertation for M.A, Level Assistant Professor, Ali. H., University of Sistan and Balouchestan, Zahedan, Iran.
- Alizadeh, K., 2003, **The Effect of Presence of Tourists on the Sustainability of Environment**, Research in Geography, No. 44, Year.35.
- Barati, N., 2003, **Lnguagh, Thought and Space**, Municipalities Organization, Tehran, Iran.
- Cazes, G., Potier, F., 2004, **Urban Tourism, Translated in Persian by Salaheddin Mahallati**, University of Shahid Beheshti Publication.
- Davidson, R., 1994, **Business Travel, London: Pitman Publishing**.
- Detailed Plan of Baneh, 1995.
- Donald, E., Hawkins, Shaun Mann, 2007, **The World Bank's Role in Tourism Development**, Annals of Tourism Research, Vol. 34, No. 2, pp. 348–363.
- Franswa, W., and Bichrel, Y., 2005, **International Tourism**, Translated in Persian by Mohammad Saleh Ketabchi and Ebrahim Goharyan, Amir Kabir Publication, Tehran.
- Gee, Y., Chuk, 2003, **International Tourism; a Global Perspective**, Culture & Management Publication, Tehran.
- Geographic Dictionary of Baneh, 1994, **Geographic Organization Army Publication**, Iran.
- Griffin, Kand Tree, M.k., 1999, **Human Development**, Translated in Persian by Gholam Khaje Pour, Tehran, Wedad Publication.
- Hall, M. and Page, J., 2002, **Geography of Tourism and Recreation**, Second Edition.
- Harvey, D., 2000, **Social Justice and City**, Translated in Persian by Hesamiyan, Etemad and Haery, Company of Analyze and Urban Planning Publication, Tehran.
- Kelly, M.E., 1998, **Tourism Planning: What to Consider in Tourism Planning**.
- Laurel, J., Reid, S.,L.J., Smith, McCloskey, R., 2007, **The Effectiveness of Regional Marketing Alliances: A Case Study of the Atlantic Canada Tourism Partnership 2000–2006**, Tourism Management.

- Lesly, F., 1997, **Sustainable Tourism**.
- Master Plan of Baneh, 2004.
- Mikaeili, A.R, 2001, **Tourism Planning in Accordance With the Ecological Principles**, Research in Geography, No. 39, Year.32.
- Municipally of Baneh, **Statistic of Urban Land Use**.
- Najafi, Y., 1991, **The Common Geography of Kurdistan Province**, Tehran, Amir Kabir Publication.
- Organization of Cultural Heritage, Handicraft and Tourism of Baneh, the Statistic of Tourists,
- Pourmohammadi, M., 2003, **Land Use Planning**, Samt Publication, Tehran.
- Sahmgin, H., 2005, **Evaluation Potential Development of Tourism in Province of Kohgiluyeh and Bouir Ahmad**, Dissertation for M.A. Level in Geography, Assistant Professor, Rahmatolla. M., Shahid Beheshti University, Tehran.
- Seongseop Kima, S., Timothyb, D., J., Hag-Chin H., 2007, **Tourism and Political Ideologies: A Case of Tourism in North Korea**, Tourism Management (28) 1031–1043.
- Sinaei, W., 2003, **Tourism in Iran, Work and Challenge**, the Centers Research of Islamic Parliament Iran Publication.
- Statistical Center of Iran , The Statistic of Population Baneh, (1966 – 2006).
- World Travel, and Tourism Organization and International Hotel and Restaurant Association, 1999, **Tourism and Sustainable Development, The Global Importance of Tourism**, New York.
- Ziari, K., 1998, **Metod of Regional Planning**, Yazd University Publication, Iran.